
Lapsesõbralik õigusemõistmine Eestis

Spetsialistide seisukohad ja kogemused

Marre Karu

12.06.2015

Uurimuses osales 51 spetsialisti

Prokurörid	3	Psühholoogid	5
Juristid	7	Ohvriabitöötajad	8
Kohtunikud	8	Sotsiaaltöötajad	9
Kohtupersonal	1	MTÜ esindajad	1
Korraldajad	6	Kohtupersonal	2
		Korraldajad	1

- ❖ Tallinn, Tartu, Kohtla-Järve, Narva, Pärnu, Rakvere, Viljandi, Jõhvi, Imavere, Haapsalu, Paide, Rapla, Harku, Tõrva
- ❖ 18 tsiviilõiguse, 22 kriminaalõiguse ja 12 mõlema spetsialisti
- ❖ Kriminaaljuhtumitest räägiti peamiselt kodu-ja koolivägivallast, seksuaalse väärkohtlemise ja vägivalla juhtumitest.
- ❖ Tsiviiljuhtumitest räägiti peamiselt lahutustega seonduvast, hooldusõigusest ja külastusõigustest.
- ❖ Struktureeritud süvaintervjuud ja fookusrühma intervjuud

Laste õigus olla ära kuulatud on oluline

❖ Lapse õiguste küsimus

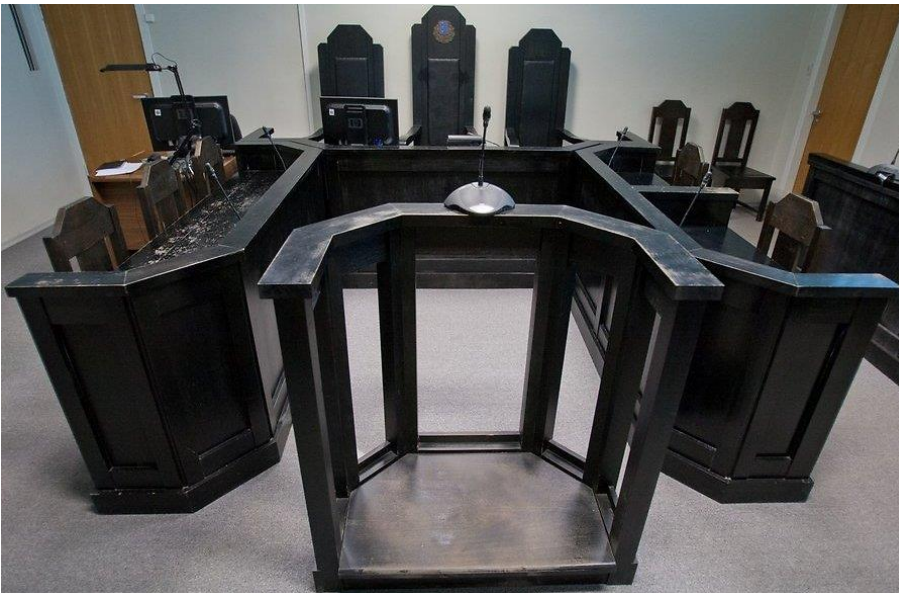
- Lapse parimate huvide kaitse ja tagamine
- Lapse õigus osaleda protsessis iseseisva osalisena
- Laps peab saama kaasa rääkida teda puudutavates küsimustes
- Rääkimisel võib olla ka terapeutiline mõju

❖ Õiglase kohtumõistmise küsimus

- Lapsed kui olulised infoallikad
- Oluline tagada tingimused, et laps saaks osaleda kohtumõistmises võrdväärselt ja anda kvaliteetseid ütlusi

Õigusmõistmises osalemine traumeeriv

- ❖ Lapsesõbralikemaks peeti kohtueelseid menetlusi ning tsiviiljuhtumeid
- ❖ Kohturuume ja protsesse peetakse lastele eriti traumeerivaks

Lapsesõbralikkust mõjutavad tegurid

- ❖ Täiskasvanute keelekasutus
- ❖ Keskkond ja ruum
- ❖ Kohalviibivad inimesed ja nende välimus
- ❖ Juhtumi olemus
- ❖ Traumeeriva kogemuse meenutamine
- ❖ informeerimine
- ❖ Korduvad ära- või ülekuulamised
- ❖ Erivajadused

Kuidas tagada lapse kaitse?

- Oluline on lapse kaitse protsessi nii protsessi ajal, kui ka selle eel ja selle järel
- Eestis toimub lapse kohtujärgne toetamist ja nõustamist liialt harva ja ebasüsteemiliselt
- *“Aga kui sa ikka oled ülekuulamisel ja kui tegemist on tavaliselt delikaatse teemaga nagu perevägivald või seksuaalne vägivald. Eks see sellist ebalust ja hirmu vägivallatseja ees tekitab. Et äkki vägivallatseja võib kätte maksta.” (Ohvriabi)*

Laste turvalisus kohtus

*„Nüüd kujutage, siit vaatab sind, puurib oma pilguga, see kes sulle viga tegi. Ühel pool on kohtunik ja kaks kaasistajat, kui see on raske kuritegu. Teisel pool on jällegi tema kaitsja, kes töötab ju tema heaks ja esitab sulle väga ebamugavaid küsimusi. Ja prokurör justkui peaks sinu huve esindama. Aga see ei ole ju ka tema töö. Sinul kui kannatanul, sinul kui tunnistajal oma kaitsjat ei ole.“
(Kohtupersonal)*

Hea praktika: videoülekuulamine

- ❖ Politsei lastekaitsetalitused
- ❖ Videosalvestusi saab kasutada kohtus tõendina
- ❖ Lapsesõbralik keskkond
- ❖ Ei ole kõrvalisi isikuid
 - Samas laps peab oma salvestuse üle kuulama
 - Kahtlustatav võib lapse lisaküsimusteks ikka kohtusse kutsuda

Dokumenteerimine korduvate ülekuulamiste asemel

- *„Need hooldusõiguse vaidlused võivad tõesti kesta väga pikka aega, et esimene kohtuaste, teine kohtuaste, ja siis tuleb lepitusmenetlus ja hakkab kogu asi otsast peale uuesti ja just, et kogu aeg on laps selle teema sees. Et ka sellel peaks olema võib-olla mingid protseduurireeglid, kuidas see lapse ärakuulamine peaks siis olema fikseeritud või millised protseduurireeglid seal peaks olema järgitud, et see on TEHTUD, see on DOKUMENT, see on kirja pandud ja et seda ei pea korduvalt ja korduvalt tegema“.*

Soovitakse juhiseid, kuidas lapsi üle ja ära kuulata

- Spetsialistid vajavad täpsemaid juhiseid ja regulatsioone
 - vähene reguleerimine = paindlikkus ja võimalus lapse vajadustega kohaneda
 - samas praktika sõltub spetsialistide oskustest ja isiksusest
 - väljakujunenud praktikad erinevad regiooniti
- Euroopa Nõukogu juhiseid ei tunta
- Organisatsioonides eeskirjad ja praktikad
- Perekonnaseadust tõlgendatakse erinevalt – kes võib või peab kohtus kohal olema?
- Lastekaitsetöötajatel liiga vähe aega oma arvamuse kujundamiseks ja kohtule esitamiseks

- *“Muidu eriti midagi ei tea, et mismoodi sa pead kasvõi seal ülekuulamisel olema. Kas sul ikkagi, kuivõrd sul on õigus midagi öelda. Et on küll mingi õigus, aga kuivõrd, ikkagi ei tea. Oled nagu kahtled, kõiges et see on nõrk külg praegu“ (Psühholoog)*

Millal, kuidas ja millest last informeerida

Spetsialistidel erinevad arvamused

- Mil määral ja millist infot lastele jagada
 - Protsessi käigu ja protseduuride kohta
 - Kohtujuhtumi ja lahendi kohta
- Kuidas kohandada infot lapse vanusega
 - Kuidas kohandada juriidilist keelt
 - Informeerida saab ka väga väikeseid lapsi
 - kasutusel pole lastele kohandatud infot või juhiseid
- Kuidas informeerida
 - Enamasti lapsevanemate õlul
 - Samas lapsevanem ei ole alati teadlik ja pädev
 - Pole alati erapooletu või ka ohutu lapsele
 - Sageli pole kedagi, kellel oleks täit ülevaadet sellest, kas ja millist infot laps on saanud

Lapse ütluste ja arvamuse arvestamine

❖ Kas laps räägib tõtt?

- Ligi pooled tsiviiljuhtumitega tegelevad spetsialistid leiavad, et tuleb olla ettevaatlik laste ütluste uskumise ja tõe pähe võtmisega.
- Oluline märgata ja vältida lastega manipuleerimist, ähvardamist, hirmu tõtt rääkida

❖ Kas laste õlule võib panna otsustusega kaasnevat vastutust?

- Kas laps peab valima oma vanemate vahel?
- Kas tuleb vastavalt lapse valikule otsustada?

❖ Kas laps oskab otsustada ja teab, mis on tema huvides?

Kas laps teab, mis on talle parim?

- *“See on selline sissejuurdunud arvamus, et lapse seisukoht on mõjutatud sellest vanemast, kelle juures ta elab, et seda ei usuta. Sada protsenti seda mitte mingil juhul ei usuta”. (Jurist)*
- *„Laps avaldab arvamust, et ma tahan elada isaga. Aga taust on selline, et isa on talle hiljuti ostnud arvuti. Isa ei keela tal arvutis terve öö istuda. Isa ei sunni teda õppima. Loomulikult tal on parem isaga. Aga aga kui nüüd võtta tema huvid siis see nii ei ole”.*
- *“Laste seisukohtadega arvestatakse vähe, selles mõttes et „täiskasvanud teavad ju paremini alati, kuidas lastele parem on“. (Ohvriabi)*

→ Oskuslikud intervjuerimisoskused aitavad välja selgitada, mida laps tegelikult mõtleb ja soovib

Kas laps räägib tõtt?

- *„Kui öeldakse: „sa pead mäletama. Sa pead teadma“. Lapsed, kes on väga kuulekad või väga tagasihoidlikud, hakkavad luuletama; neil on selline pinge, neil tekivad mingid detailid jumal teab kust, ja nad ise usuvad, et see oli just nii. Mingeid asjad kuulsid, midagi kusagil filmist.... Nad saavad sellest nii aru, et nad peavad midagi ütlema. Eks see sõltub ka vanusest, aga 9-10, ja on kuulekas laps, siis see „pead“ on täielik negatiivne asi ja nad hakkavad midagi luuletama. „ (Psühholoog)*
- *„Lapse arvamusel on kindlasti väga suur kaal. Isegi kui me teame, et see on vale, siis tihtipeale ongi see tõend ja ei saagi midagi teha. Ja kui laps annab ka ütlusi selliselt, et need on mõjutatud ütlused, siis ei olegi midagi teha. Selles mõttes sellel on väga suur kaal.“ (Ohvriabi)*

Lapsesõbralikud viisid laste kaasamiseks

- *„Läbi joonistuste või siis visuaalteraapia mingite teiste võtete kaudu lapsele läheneda ja see kokkupuutepunkt saada. Ärme üldse räägime, joonistame. Mina joonistan sulle oma pere, sina joonista mulle oma pere, kirjutame nimed alla, et kes on kes ja kes mis ülesandeid täidab. Väga lihtsate vahenditega on võimalus see kontakt ikkagi saada, (Lastekaitsetöötaja)*

Alternatiiv ärakuulamisele

- *“Näiteks eelkõige kui on vaidlus suhtluskorra üle ja laps ei soovi suhelda, siis kohtud on hakanud seda kasutama. Kohtunik siis läheb ka selle lapse üleandmise juurde ja tal on võimalik eemalt jälgida, kuidas tegelikult see toimub. Et kas laps tahab või ei taha või kuidas vanemad käituvad. See on alternatiiv ärakuulamisele. Et kohus ikkagi saaks ise otse vahetut teavet, et mis on see tegelik olukord”. (Jurist)*

Vajadus koolituste järele

- ❖ Hea praktika: politsei lastekaitse osakonnad ja ettevalmistusega uurijad
- ❖ spetsialistid on viimasel ajal muutunud oluliselt professionaalsemaks
- ❖ Samas - mõned intervjueeritavad polnud kunagi saanud lastega seotud koolitusi
- ❖ Vajatakse koolitusi:
 - ❖ kuidas arvestada lapse arengu ja vajadustega
 - ❖ intervjueerimisoskused
- ❖ Spetsialistide isikuomadused on samuti määrava tähtsusega

„Parandada saaks seda, et igal pool, kus toimuvad menetlemised ja lastega suhtlemised, peaks olema vastava eriala ja koolituse saanud spetsialistid seda tegemas, et ei oleks seda, et mingi üldise baasi pealt inimene tuleb lastega tegelema – see võib teha pigem kahju kui kasu.

Ma ei ole päris veendunud, et üle Eesti on kõik inimesed saanud vastava väljaõppe ja et neil on ka vastavad isikuomadused peale hariduse ja koolituse. „

(Ohvriabi)

Koostöö erinevate osapoolte vahel

- ❖ Tarvis parandada suhtlust erinevate osapoolte vahel (s.h. laps ja lapsevanemad)
- ❖ isiklikud suhtlusvõrgustikud vs institutsionaalsed partnerlussuhted
- ❖ Hea praktika: tsiviilõiguse spetsialistide ümarlaura kohtumised
- ❖ Hea praktika: plaan luua interdistsiplinaarsed diagnostika meeskonnad

POLIITIKAUURINGUTE KESKUS

PRAXIS

CENTER FOR POLICY STUDIES

Täna tähelepanu eest!

<http://www.praxis.ee>

e-mail: marrekaru@gmail.com

